

Kritik mot tre domare vid Kammarrätten i Sundsvall för dröjsmål med att meddela en beslutad dom om att den psykiatriska tvångsvården av en patient omedelbart skulle upphöra

Beslutet i korthet: Kammarrätten i Sundsvall beslutade vid överläggning en dom som innebar att den psykiatriska tvångsvården av en patient omedelbart skulle upphöra. Domen meddelades inte förrän dagen därpå. I beslutet kritiseras de tre ansvariga domarna för dröjsmålet.

Bakgrund och initiativ

AA var föremål för sluten psykiatrisk tvångsvård. Vården gavs med stöd av lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, LPT. På ansökan av chefsöverläkaren medgav Förvaltningsrätten i Härnösand i en dom den 19 januari 2017 i mål nr 55-17 att den psykiatriska tvångsvården av AA fick fortsätta i öppen form under högst sex månader räknat från dagen för domen. I domen föreskrev förvaltningsrätten de särskilda villkor som skulle gälla för den öppna psykiatriska tvångsvården av AA. Dessa villkor avsåg en skyldighet att underkasta sig medicinering, att hålla kontakt med den psykiatriska vården och att underkasta sig nödvändig provtagning. I domen angav förvaltningsrätten dessutom att chefsöverläkaren även i övrigt fick besluta om villkor som behövdes för att AA skulle kunna ges nödvändig psykiatrisk vård.

AA överklagade domen till Kammarrätten i Sundsvall. Enligt målregistret föredrogs kammarrättens mål för avgörande den 22 februari 2017. En dom meddelades dagen därpå. Genom domen ändrade kammarrätten (kammarrättspresidenten BB, kammarrättsrådet CC och kammarrättsassessorn DD samt två nämndemän) förvaltningsrättens dom och avslog chefsöverläkarens ansökan om fortsatt vård enligt LPT. Tvångsvården av AA skulle därför omedelbart upphöra.

Mot denna bakgrund beslutade jag att ta upp frågan om tiden för meddelande av kammarrättens dom till utredning i ett särskilt ärende.

Utredning

Kammarrätten uppmanades att lämna upplysningar om och yttra sig över anledningen till att domen meddelades först dagen efter det att målet hade föredragits för avgörande och, som det framgick, domen hade beslutats.

Kammarrätten (kammarrättspresidenten BB) lämnade följande remissvar:

Kammarrätten i Sundsvall meddelade dom i målet den 23 februari 2017. Målet, som gällde öppen psykiatrisk tvångsvård enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, föredrogs den 22 februari 2017. Muntlig förhandling hölls inte. Patienten hade överklagat förvaltningsrättens dom och yrkat att chefsöverläkarens ansökan skulle avslås då hon bl.a. samtyckte till nödvändiga vårdinsatser. Under föredragningen kom frågan upp om det alls fanns formella förutsättningar att besluta om öppen psykiatrisk tvångsvård. En samordnad vårdplan hade inte upprättats och frågan gällde om det i handlingarna i övrigt fanns sådana uppgifter och sådan information som en samordnad vårdplan ska innehålla. Enligt praxis kan det vara tillräckligt.

Frågan var svårbedömd. Efter föredragning behövdes bl.a. kammarrättspraxis gås igenom ytterligare. Det skriftliga avgörandet kunde inte färdigställas i tid så att det kunde expedieras samma dag. Domen expedierades därför dagen efter föredragning och överläggning. Domen faxades till cheföverläkaren för verkställighet. Frågan om interimistiskt beslut blev inte aktuell eftersom klaganden hade öppen vård och inte var intagen på en sjukvårdsinrättning för dygnetruntvård.

Samråd har skett med berörda befattningshavare.

Rättslig reglering

Grundläggande fri- och rättigheter

Var och en är gentemot det allmänna tillförsäkrad grundläggande fri- och rättigheter, bl.a. gällande kroppslig integritet och rörelsefrihet. Dessa rättigheter innebär bl.a. skydd mot frihetsberövande, påtvingat kroppsligt ingrepp och betydande intrång i den personliga integriteten. Fri- och rättigheterna får enbart begränsas genom lag (2 kap. regeringsformen). Det har bl.a. skett genom LPT.

Psykiatrisk tvångsvård

Psykiatrisk tvångsvård ges på en sjukvårdsinrättning (15 § första stycket LPT), och ska syfta till att sätta patienten i stånd att frivilligt medverka till nödvändig vård och att ta emot det stöd som han eller hon behöver (2 § andra stycket LPT). Tvångsvården ges som sluten psykiatrisk tvångsvård eller, efter sådan vård, som öppen psykiatrisk tvångsvård. Båda vårdformerna utgör psykiatrisk tvångsvård. Vård som ges när patienten är intagen på en sjukvårdsinrättning benämns sluten psykiatrisk tvångsvård. Annan vård benämns öppen psykiatrisk tvångsvård (2 § första stycket LPT). Även en patient som ges öppen psykiatrisk tvångsvård är inskriven vid en sjukvårdsinrättning (se bl.a. Grönwall, Lars och Holgersson, Leif, Psykiatrin, tvånget och lagen: En lagkommentar i historisk belysning, 5 u., kommentaren till 2 § LPT, och Gustafsson, Ewa, Psykiatrisk tvångsvård och rättssäkerhet: En rättsvetenskaplig monografi om LPT, s. 170 f.).

Öppen psykiatrisk tvångsvård får ges endast om patienten lider av en allvarlig psykisk störning och på grund av sitt psykiska tillstånd och sina personliga förhållanden i övrigt behöver följa särskilda villkor för att kunna ges nödvändig psykiatrisk vård (3 § första stycket 2 LPT). Ytterligare en förutsättning är att

patienten motsätter sig sådan vård, eller att det till följd av patientens psykiska tillstånd finns grundad anledning att anta att vården inte kan ges med hans eller hennes samtycke (3 § andra stycket LPT).

På ansökan av chefsöverläkaren får rätten lämna medgivande till öppen psykiatrisk tvångsvård av en patient. Chefsöverläkaren ska även lämna in en samordnad vårdplan tillsammans med en sådan ansökan (7 och 9 §§ LPT).

Den som ges öppen psykiatrisk tvångsvård får vistas utanför sjukvårdsinrättningen. Vid beslut om öppen psykiatrisk tvångsvård ska rätten föreskriva de särskilda villkor som ska gälla för vården. Rätten får överlämna åt chefsöverläkaren att besluta om dessa villkor. När det finns skäl för det får rätten återta denna beslutanderätt. De särskilda villkoren får enligt 26 § LPT avse

- skyldighet att underkasta sig medicinering eller annan vård eller behandling,
- skyldighet att hålla kontakt med en viss person,
- skyldighet att vistas på ett hem eller annan institution för vård eller behandling eller att besöka en vårdcentral eller anlita socialtjänsten,
- vistelseort, bostad, utbildning eller arbete,
- förbud mot att använda berusningsmedel,
- förbud mot att vistas på en viss plats eller att ta kontakt med en viss person, eller
- annat som är nödvändigt eller följer av vårdplanen.

Ett skäl till att det i första hand är rätten som ska besluta om de särskilda villkoren är att de kan innebära inskränkningar i patientens grundläggande fri- och rättigheter (se bl.a. Gustafsson, Ewa, Psykiatrisk tvångsvård och rättssäkerhet: En rättsvetenskaplig monografi om LPT, s. 170–182).

Chefsöverläkaren får besluta att en patient som ges öppen psykiatrisk tvångsvård åter ska ges sluten psykiatrisk tvångsvård (26 a § LPT).

När det inte längre finns förutsättningar för psykiatrisk tvångsvård ska chefsöverläkaren besluta att tvångsvården ska upphöra. Frågan om tvångsvårdens upphörande ska övervägas fortlöpande (27 § LPT). Tvångsvården upphör utan särskilt beslut om inte en ansökan om medgivande till fortsatt sådan vård har kommit in till förvaltningsrätten inom föreskriven tid, och när beslut har fattats som föranleder rättspsykiatrisk vård (28 § LPT).

Högsta förvaltningsdomstolen har i rättsfallen HFD 2010 ref. 93 och HFD 2015 ref. 64 gjort uttalanden om förutsättningarna för öppen psykiatrisk tvångsvård.

Handläggning av mål om psykiatrisk tvångsvård

Ett mål om psykiatrisk tvångsvård ska handläggas skyndsamt. Hos en förvaltningsrätt gäller i princip undantagslöst att målet ska tas upp till avgörande inom åtta dagar från den dag då ansökan eller överklagandet kom in till rätten och att muntlig förhandling ska hållas (35–36 §§ LPT). Motsvarande tidsfrist och krav på muntlig förhandling gäller inte hos en kammarrätt.

Ett mål i en kammarrätt avgörs efter föredragning. Kammarrättens mål ska avgöras så snart det kan ske. En dom eller ett beslut ska meddelas så snart det kan ske och, om inte annat har beslutats, inom fyra veckor efter föredragningen (19–21 §§ förordningen [1996:380] med kammarrättsinstruktion).

Tid för meddelande av dom i andra tvångsvårdsmål

Frågan hur länge en förvaltningsrätt, efter det att ett mål om tvångsvård av unga eller missbrukare har tagits upp till avgörande efter en muntlig förhandling, kan dröja med att meddela sin dom har jag tidigare haft anledning att uttala mig om (se JO 2012/13 s. 237, dnr 6188-2010, och JO 2013/14 s. 297, dnr 5420-2011). Jag har då sammanfattningsvis uttalat att det krav på skyndsamt handläggning som gäller i sådana mål också innebär att rätten skyndsamt måste meddela dom när målet är färdigt för avgörande. Vidare har jag framhållit att en förvaltningsrätt i ett mål om tvångsvård av unga eller missbrukare, där målet är utrett och parterna har slutfört sin talan i och med den muntliga förhandlingen, normalt bör avkunna sin dom muntligen. Om det av någon anledning inte är möjligt att avkunna domen muntligen, har jag understrukt att domen ändå måste meddelas skyndsamt. Det kan i allmänhet inte anses vara förenligt med skyndsamhetskravet att en förvaltningsrätt utnyttjar hela fyraveckorsfristen (jfr 18 § förordningen [1996:382] med förvaltningsrättsinstruktion).

Bedömning

Förvaltningsrättens dom den 19 januari 2017 innebar att rätten gav tillstånd till öppen psykiatrisk tvångsvård av AA. Rättens dom gällde omedelbart och tvångsvården skulle enligt domen få pågå under högst sex månader. Vid sin överläggning den 22 februari 2017 kom kammarrätten fram till att det inte fanns förutsättningar för fortsatt psykiatrisk tvångsvård. Enligt min mening hade det då varit kammarrättens skyldighet att se till att tvångsvården omedelbart upphörde. Det hade kammarrätten kunnat göra genom att meddela sin dom omedelbart efter överläggningen. Om det inte var möjligt hade kammarrätten kunnat besluta att förvaltningsrättens dom i denna del tills vidare inte skulle gälla (28 § förvaltningsprocesslagen [1971:291]). Kammarrätten meddelade inget sådant beslut och dröjde till dagen efter överläggningen med att meddela sin dom. BB, CC och DD förtjänar därför kritik.

Ärendet avslutas.